

جمع‌آوری، شناسایی و بررسی مصارف سنتی منتخبی از گیاهان منطقه‌ی گردنه رخ در استان چهارمحال بختیاری

نصراله قاسمی دهکردی^{الف}، مصطفی قنادیان^ب، لی لی قائم مقامی^ج، سجاد سعیدی^{فر}

^{الف} گروه فارماکولوژی، دانشکده‌ی داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان
^ب مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشکده‌ی داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان
^ج گروه زیست‌شناسی، دانشکده‌ی علوم، دانشگاه اصفهان

چکیده

استفاده از گیاهان دارویی به قدمت عمر انسان است، چون بیماری‌ها با پیدایش بشر متولد شده‌اند. اسناد چند هزار ساله موجود در تاریخ طب و داروسازی حاوی تجربیات و اطلاعات ارزشمند گیاه‌درمانی است. تا چند دهه گذشته آنچه که به‌عنوان دارو مورد استفاده قرار می‌گرفت از منابع طبیعی و به‌طور عمده از گیاهان به‌دست می‌آمد. طب سنتی ایران بیشتر بر پایه‌ی استفاده از گیاهان دارویی استوار است و استفاده از گیاهان دارویی ریشه در سنت ما ایرانیان دارد، بسط و توسعه طب سنتی در کشور نه‌تنها یکی از راهکارهای گسترش صنعت گیاهان دارویی است، بلکه باتوجه به توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی یکی از روش‌های مناسب برای دسترسی راحت عموم مردم به طب مطمئن و ارزان‌قیمت است. یکی از روش‌هایی که با آن می‌توان به اطلاعات ارزشمندی در رابطه با گیاهان دارویی رسید، بررسی فلور منطقه و ارزیابی اتنوبوتانی آن است. باتوجه به استقبال روزافزون دنیای امروز از داروهای گیاهی و زمینه‌ی بسیار مساعد جهت رشد و رویش انواع گیاهان دارویی در ایران بر آن شدیم که در جهت شناساندن منابع گیاهان منطقه گردنه رخ گام کوچکی برداریم. مواد و روش‌ها: در این تحقیق فلور گیاهی منطقه گردنه رخ، واقع در استان چهارمحال بختیاری طی سال‌های ۹۳-۹۱ جمع‌آوری و مورد شناسایی سیستماتیک قرار گرفت. همچنین مصارف سنتی و محلی گیاهان جمع‌آوری‌شده از طریق مصاحبه‌ی حضوری با افراد بومی مورد پرسش قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: این تحقیق نشان داد که اغلب گیاهان منطقه دارای اثر دارویی بوده و برای مطالعات آینده ارزشمند هستند.

تاریخ دریافت: آبان ۹۱

تاریخ پذیرش: شهریور ۹۲

کلید واژه‌ها: جمع‌آوری گیاهان، مصارف سنتی، گردنه رخ، گیاهان دارویی.

مقدمه:

اهمیت و سابقه گیاهان دارویی:

و یا مواد معدنی را دارای خواص دارویی دانسته و نیز درمان‌های روحی، روش‌های فیزیکی و ورزش‌ها را به تنهایی یا به‌صورت ترکیبی برای حفظ سلامتی و همچنین درمان و تشخیص و پیشگیری از بیماری‌ها به‌کار می‌برند (۱، ۲).

تمام فرهنگ‌ها تاریخچه‌ی طولانی از طب سنتی که شامل استفاده از گیاهان است را دارند. حتی در زمان‌های قدیم نیز ملل مختلف به‌صورت علمی اطلاعات مربوط به گیاهان را جمع‌آوری و فارماکوپه‌ی گیاهی تدوین می‌کردند. در حقیقت تا

طب سنتی مجموعه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها و فعالیت‌هایی است که بر پایه‌ی تئوری‌ها، عقاید و تجربیات بومی فرهنگ‌های متفاوت بنا شده و در پیشگیری، تشخیص و درمان بیماری‌های جسمی و روحی به‌کار گرفته می‌شود. تعریف سازمان جهانی بهداشت از طب سنتی بدین صورت است: اقدامات بهداشتی گوناگون، رویکردها، اطلاعات و باورهایی که گیاهان، حیوانات

قرن بیستم بیشتر فارماکوپه‌های علمی پزشکی از همین فرهنگ‌های گیاهی ملل مختلف استخراج شده بود (۳). چنین بنظر می‌رسد که یکی از درمان‌های ابتدایی و خیلی قدیمی که بشر بدان توسل جسته، درمان با گیاهان باشد. گیاه‌درمانی اغلب به صورت خوراکی یا موضعی انجام می‌گرفته است (۴). گیاه‌درمانی، درمان بیماری‌های مختلف جسمی و روحی به‌وسیله گیاهان را گویند. یکی از میراث‌های کهن و پر ارج سرزمین ما، تجربه‌های ارزشمند مردمی است که در طول هزاران سال برای دورداشتن بیماری‌ها و نگهداری تندرستی خود کسب کرده‌اند و هر نسل دانشی به فرآورده‌های نسل پیش افزوده است. بدین ترتیب در هر شهر و دیاری گنجینه‌های بزرگ از تجربه‌های پزشکی در دل پیرزنان و پیرمردان سرزمین ما نهفته است (۵).

طب سنتی ایران حفظ سلامتی (بهداشت و یا پیشگیری) و درمان بیماری‌ها را به‌طور عمده در یک عبارت خلاصه کرده است: "تنظیم روش زندگی مطابق با مزاج و خصوصیات ذاتی هر فرد". شناخت مزاج خود و نیز شناخت مزاج غذاها موجب خواهد شد انسان از مواد غذایی به‌نحو احسن استفاده کرده و کمتر به بیماری مبتلا شود (۶). درمان از طریق غذا، در طب سنتی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ به‌طوری‌که می‌توان ادعا کرد، راز موفقیت عمده این مکتب در استفاده از این روش درمانی است (۷).

ایرانیان از دیرباز و حتی پیش از دیگران در زمینه گیاهان دارویی و کاربرد درمانی آنها از دانش پیشرفته‌ای برخوردار بوده‌اند. نمونه بارز آن کتاب باستانی اوستاست. در "وندیداد" یکی از پنج کتاب تشکیل‌دهنده اوستا که در مجموع دست‌کم ۲۵۰۰ سال پیشینه دارد، بخش‌های پرشماری به گیاه‌درمانی، معرفی گیاهان دارویی و کاربرد آنها اختصاص یافته است. اما متأسفانه در لشکرکشی اسکندر مقدونی، کتابخانه مشهور اسکندریه در آتش سوزی عمدتاً نابود شد و بیشتر منابع و آثار و کتاب‌های جمع‌آوری شده در آن سوخت و خاکستر شد، تا اینکه در قرن هشتم و نهم میلادی، اطباء ایرانی رونق خاصی به طبابت ایران و جهان بخشیدند. به‌طوری‌که با پیداشدن دانشمندان و نوآوری نظیر ابوعلی سینا و محمدزکریای رازی با انشاز کتاب‌های معروف

خود قانون و الحاوی پیشرفت‌های زیادی نصیب ملت ایران و جهانیان شد. این پیشرفت‌ها همچنین در قرون بعد نیز ادامه یافت. در قرن ۱۳ میلادی، ابن بیطار، اختصاصات متجاوز ۱۴۰۰ گیاه را که خود شخصاً می‌شناخت را در کتابش شرح داد (۹،۸). گیاه قوم‌شناسی (Ethnobotany) در یک تعریف کلی، روش علمی مطالعه بین انسان و گیاه از دیرباز تاکنون است (۱۰). شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که انسان‌های نئاندرتال از گیاهان استفاده می‌کردند سابقه گیاه قوم‌شناسی به زمان یونان باستان باز می‌گردد و کتاب‌هایی راجع به استفاده‌های گیاهان در این دوره تألیف می‌شد. در قرن نوزدهم توجه به گیاهان و استفاده از آنها در کشورهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته و گردآوری اطلاعات آنها در قالب فولکلور و نه به صورت علمی گسترش پیدا کرد. گیاه قوم‌شناسی به صورت یک رشته علمی در دوره‌های بعد شکل می‌گیرد؛ در سال ۱۹۸۶ واژه اتنوبوتانی را یک باستان‌شناس به نام جان هارش برگر (Jan Harshberger) به روش مطالعه یک فرهنگ گیاهی که در کلرادوی آمریکا کشف شده بود، وضع کرد (۱۱). به کمک اتنوبوتانی و گیاهان مورد مصرف و شیوه‌های مورد مصرف آنها در جوامع مختلف مورد بررسی، دسته‌بندی و ثبت قرار می‌گیرد و بدین‌نحونه تنها میراث گرانبه‌ای بشری که حاصل تجربیات هزاران ساله است حفظ می‌شود، بلکه می‌تواند با گشودن افق‌های جدید در درمان بیماری‌ها که با معرفی گیاهان جدید و با شیوه‌های مورد مصرف جدید برای گیاهان شناخته شده و نیز کشف ساختارهای ترکیب‌های شیمیایی، به تکمیل، شناخت و استفاده بهینه از گیاهان منجر شود (۱۲،۱۳). ارزیابی اتنوبوتانیک مناطق محلی ایران اهمیت بسزایی دارد، لذا در این تحقیق سعی شد که یکی از این مناطق مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد.

معرفی منطقه گردنه رخ:

استان چهارمحال بختیاری در بخش مرکزی رشته‌کوه‌های زاگرس، بین پیش‌کوه‌های داخلی استان اصفهان استقرار یافته است. این استان در حدود ۱۶۵۳۲ کیلومتر مربع مساحت دارد و بین ۳۱ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۴۷ دقیقه عرض شمالی و ۵۹ درجه و ۹ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی قرار دارد (۱۴).

گردنه رخ، منطقه کوهستانی و تپه ماهوری بوده که با وسعتی حدود ۱۰ هزار هکتار، در ۱۵ کیلومتری شهرکرد و در شمال شرقی استان چهار محال بختیاری واقع شده است و دارای ارتفاع بین ۲۱۰۰ تا ۲۵۰۰ متر از سطح دریا است. این منطقه بین ۵۰ درجه و ۲ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۵ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۱۶ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۲۴ دقیقه عرض شمالی قرار دارد (۱۴). گردنه رخ از شمال شرق به شهرکرد و از غرب به فرخ‌شهر محدود است.

جاده اصلی برای دسترسی به منطقه، جاده آسفالت‌ه اصفهان - شهرکرد است.

از آنجایی که در منطقه گردنه رخ ایستگاه هواشناسی مجزایی جهت بررسی وضعیت آب‌وهوایی وجود ندارد، از اطلاعات موجود در ایستگاه شهرکرد که نزدیکترین ایستگاه هواشناسی به منطقه است استفاده شده است.

دما: میانگین سالانه حداکثر دمای مطلق برابر با ۴۳ درجه سانتی‌گراد و حداقل دمای مطلق، ۲۷- درجه سانتی‌گراد و اختلاف حدود ۷۰ درجه سانتی‌گراد است. به‌طور کلی سردترین ماه سال دی و گرم‌ترین ماه، تیر ماه است. متوسط روزهای یخبندان در سال ۱۰۹/۱ روز است.

بارندگی: میانگین بارندگی سالیانه در ۲۴ سال مورد بررسی از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۶۳ برابر با ۲۷۶ میلی‌متر است. پرباران‌ترین ماه سال دی ماه و خشک‌ترین ماه، شهریور است (۱۴).

مواد و روش‌ها:

در این تحقیق سعی شده است که برخی از مصارف محلی و عامیانه گیاهان دارویی منطقه گردنه رخ مورد بررسی قرار گیرد. ابتدا گیاهان این منطقه جمع‌آوری و شناسایی شد و سپس مصارف محلی برخی از آنها مورد بررسی قرار گرفت. جمع‌آوری گیاهان منطقه گردنه رخ طی سال‌های ۹۳-۹۱ انجام گرفت و در این راستا سعی بر این بود تا با در نظر داشتن اصول جمع‌آوری گیاهان، این کار به‌نحو صحیح و استاندارد

انجام پذیرد (۱۶، ۱۵). گیاهان جمع‌آوری شده توسط خانم دکتر لی لی قائم مقامی، عضو هیئت علمی گروه زیست‌شناسی دانشکده علوم دانشگاه اصفهان بر مبنای کلیدهای ارائه شده در کتب مختلف سیستماتیک گیاهی مورد شناسایی قرار گرفت و نمونه‌های هرباریومی در دانشکده داروسازی اصفهان نگهداری شد. اطلاعات و کاربردهای محلی و بومی و سنتی گیاهان مذکور در زمان جمع‌آوری و نیز پس از آن، از طریق مصاحبه با افراد بومی که شامل ۲ تن از طبیبان و حکیمان محلی، ۱۰ نفر از کشاورزان منطقه و ۱۵ نفر از سایر آگاهان بومی به‌دست آمد و ثبت شد. در مصاحبه حضوری، نخست به‌صورت بارش افکار، از فرد آگاه بومی درخواست می‌شد که گیاهان دارویی مورد استفاده خود را که در منطقه رویش دارند، با بیان کاربردهای آنها لیست کند.

سپس براساس لیستی که از گیاهان دارویی منطقه تهیه و نسبت به یادآوری نام گیاهان اقدام شد که در مورد کاربرد بومی این گیاهان نیز از افراد آگاه بومی پرسش شد.

یافته‌ها:

در کل تعداد ۸۵ گونه گیاهی متعلق به ۲۴ خانواده جمع‌آوری شد که در این بین خانواده‌های Lamiaceae و Asteraceae با ۱۶ گونه گیاهی بیشترین سهم را داشتند. از میان گیاهان جمع‌آوری شده ۴۳ گونه دارای کاربرد محلی و سنتی بودند.

نتایج در جدول شماره ۱ ذکر شده است. همانگونه که مشخص است در مورد هر گیاه، نام علمی، خانواده، نام فارسی (۱۷)، اندام مورد استفاده و مصارف سنتی آورده شده است.

از بین مصارف سنتی و محلی ذکر شده، ناراحتی‌های گوارشی و مشکلات تنفسی بیشترین مورد ذکر شده توسط افراد محلی بود. فراوانی کاربردهای دارویی گیاهان منطقه در نمودار شماره ۲ آورده شده است.

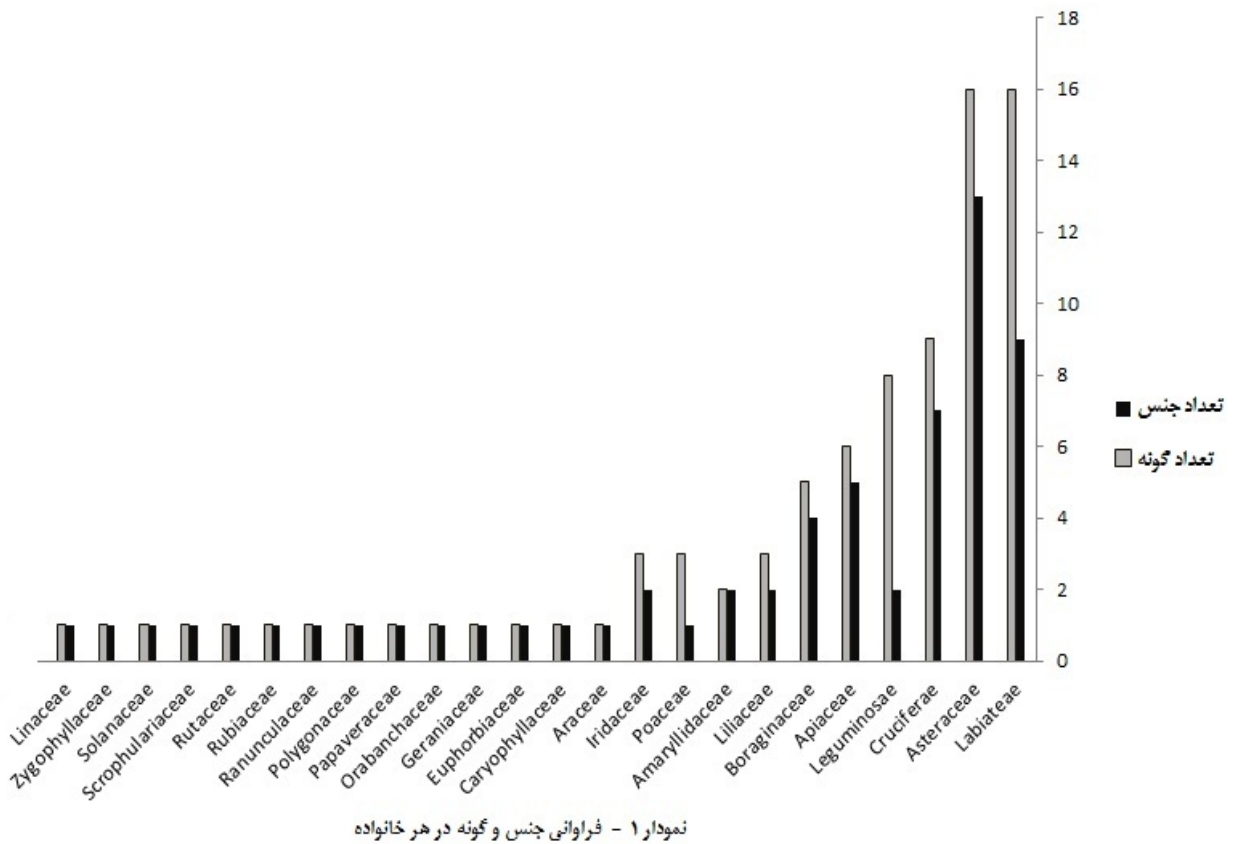
جدول ۱

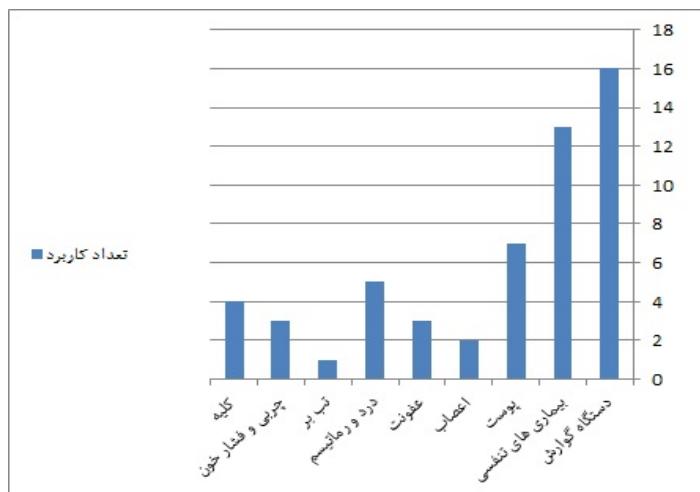
ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۱	Achillea wilhelmsii	Asteraceae	گل زردی	بومادران	بادشکن، بیماری‌های تنفسی، التهابات پوستی

ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۲	<i>Ajuga chamaecistus</i>	Lamiaceae	-	سفید مشکک	
۳	<i>Allium rubellum</i>	Amaryllidaceae	بونسور	پیاز صورتی	دفع سنگ کلیه، کاهش چربی خون، هضم‌کننده غذا
۴	<i>Allysum sp.</i>	Cruciferae	-	قدومه	ضدسرفه
۵	<i>Alyssum linifolium</i>	Cruciferae	-	قدومه برگ باریک	ضدسرفه
۶	<i>Alyssum marginatum</i>	Cruciferae	-	قدومه پاکوتاه	نرم‌کننده سینه، ضدعطش
۷	<i>Anthemis odountostephana</i>	Asteraceae	-	بابونه تاج دندانی	-
۸	<i>Arum maculatum</i>	Araceae	کارده		رفع گرمی، دل درد، سردرد، حساسیت‌های فصلی
۹	<i>Astragalus</i>	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۰	<i>Astragalus allysioides</i>	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۱	<i>Astragalus angustiflorus</i>	Leguminosae	دودون بره	نوعی گون	درمان افرادی که ریزش بزاق دارند
۱۲	<i>Astragalus caraganae</i>	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۳	<i>Astragalus ebenoides</i>	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۴	<i>Astragalus macropelmatus</i>	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۵	<i>Astragalus microcephalus</i>	Leguminosae	گون زرد	گون زرد	کثیرا
۱۶	<i>Brassica napa</i>	Cruciferae	-	-	-
۱۷	<i>Bromus tomentellus</i>	Poaceae	-	جارو علفی	-
۱۸	<i>Bromus danthoniae</i>	Poaceae	-	جارو علفی هرز	-
۱۹	<i>Bromus tectorum</i>	Poaceae	-	جارو علفی بامی	-
۲۰	<i>Bunium persicum</i>	Apiaceae	زیره کوهی	زیره سیاه	ضد نفخ
۲۱	<i>Bupleurum lutensis</i>	Apiaceae	کرفس نر کوهی	-	خوراک دام
۲۲	<i>Cardaria draba</i>	Cruciferae	-	ازمک	چاشنی، مدر
۲۳	<i>Centaurea ispanhika</i>	Asteraceae	-	گل گندم اصفهانی	-
۲۴	<i>Centaurea depressa</i>	Asteraceae	-	گل گندم	-
۲۵	<i>cephalanthus DC.</i>	Rubiaceae	-	-	-
۲۶	<i>Chardinia oriental</i>	Asteraceae	-	-	-
۲۷	<i>Cousinia sp.</i>	Asteraceae	-	هزار خار	-
۲۸	<i>Descurainia Sophia</i>	Cruciferae	خاکشی	خاکشیر ایرانی	ضدعطش
۲۹	<i>Echinophora platyloba</i>	Apiaceae	خوشاروزه	-	آسم، التهاب ریه، چاشنی غذایی
۳۰	<i>Echinops Sp.</i>	Asteraceae	-	شکر تیغال	برطرف‌کننده سرفه و تب، التیام زخم
۳۱	<i>Eremorus spectabilis</i>	Liliaceae	-	سریش تماشایی	-
۳۲	<i>Eremostachys laevigata</i>	Lamiaceae	گندل	سنبل رفیع بیابانی	دافع حشرات، تب دام
۳۳	<i>Eremostachys macrophylla</i>	Lamiaceae	-	سنبل بیابانی	-
۳۴	<i>Euphorbia Sp</i>	Eupharbiaceae	شیرشیرک	فرفیون	درمان زگیل
۳۵	<i>Fibigia macrocarpa</i>	Cruciferae	پولک	-	درمان سردردهای میگرنی و عفونت‌های سینوسی
۳۶	<i>Geranium toberocum</i>	Geraniaceae	-	سوزن چوپان	-

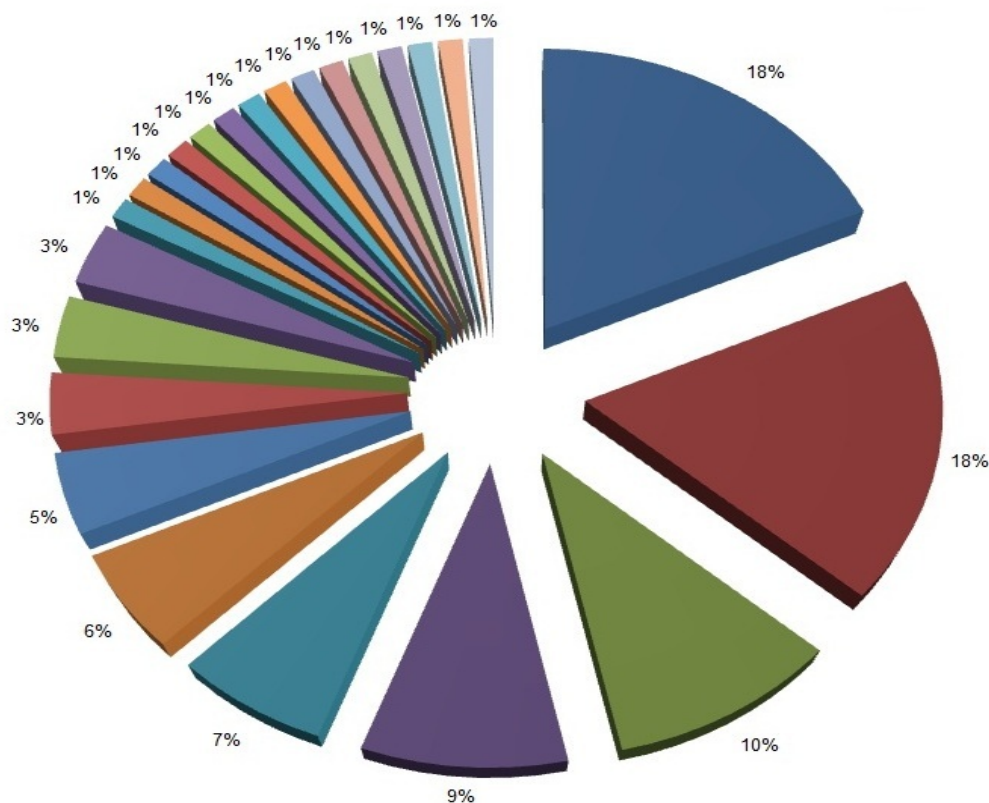
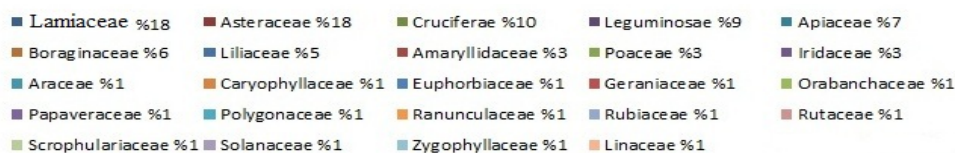
ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۳۷	Haplophyllum perforatum	Rutaceae	-	-	-
۳۸	Hertia angustifolia	Asteraceae	-	کرچیج بیابانی	ماده رنگ‌دهنده
۳۹	Hyoscyamus reticulatus	Solanaceae	-	بذرالبنج مشبک	گیاه سمی
۴۰	Iris iberica	Iridaceae	-	زنبق گل درشت	ملین، مدر
۴۱	Iris Sp	Iridaceae	-	زنبق	ملین
۴۲	Iris congarica	Iridaceae	-	-	-
۴۳	Ixiolirion tataricum	Amaryllidaceae	-	خیارک	-
۴۴	Klasea cerinthifolia	Asteraceae	-	-	-
۴۵	Linaria michauxii	Scrophulariaceae	-	کتان بیابانی	ملین، مسهل، التیام‌دهنده زخم
۴۶	Linum album	Linaceae	-	کتان سفید	-
۴۷	Marrubium cuneatum	Lamiaceae	-	فراسیون حلبی	-
۴۸	Matthiola ovatifolia	Cruciferae	-	چلیپای معطر	-
۴۹	Neslia apiculata	Cruciferae	-	-	-
۵۰	Nonnea	Boraginaceae	-	چشم‌گره‌ای	-
۵۱	Nonnea persica	Boraginaceae	-	چشم‌گره‌ای ایرانی	-
۵۲	Onobrychis ptolemaica	Leguminosae	-	اسپرس مصری	-
۵۳	Onosma nervosum	Boraginaceae	چلچله ورد	زنگوله‌ای رگه‌دار	درمان آسم
۵۴	Orobanch schwingenschussii	Orabanchaceae	-	گل جالیز کندوان	-
۵۵	Papaver voheas	Papaveraceae	-	شقایق	-
۵۶	Peganum harmala	Zygophyllaceae	-	اسپند	ضد عفونی کردن محیط، دفع ورم پا
۵۷	Phlomis olivieri	Lamiaceae	-	گوش بره	مصرف خوراکی
۵۸	Picnomon acrana	Asteraceae	-	زرد خار	-
۵۹	Prangos acaulis	Apiaceae	فداله	جاشیر کوتوله	محافظ مخاط معده
۶۰	Prangos uloptera	Apiaceae	-	جاشیر صخره‌ای	-
۶۱	Ranunculus oxyspermus	Ranunculaceae	پرسیاوش	آلاله دانه تیز	ضد سرفه، خلط آور
۶۲	Rheum ribes	Polygonaceae	-	ریواس	ملین قوی، ضد کرم، درمان زردی، افزایش اشتها
۶۳	Rindera lanta	Boraginaceae	-	-	-
۶۴	Rochelia disperma	Boraginaceae	-	چنگکی دودانه ای	-
۶۵	Salvia hydrangea	Lamiaceae	-	مریم گلی تماشایی	ضد نفخ، ضد رماتیسم
۶۶	Salvia multicaulis	Lamiaceae	-	گل ارونه	سرماخوردگی
۶۷	Salvia reuterana	Lamiaceae	-	-	-
۶۸	Salvia syriaca	Lamiaceae	-	مریم گلی سوری	-
۶۹	Salvia virgata	Lamiaceae	-	مریم گلی	آرام‌بخش، ضد نفخ
۷۰	Scorzonera phaeopappa	Asteraceae	-	شنگ اسبی کاکل قهوه ای	کاربرد خوراکی
۷۱	Scorzonera pseudolanata	Asteraceae	شنگ	-	درمان خونریزی معده، رماتیسم، التیام زخم
۷۲	Silene chlorifolia	Caryophyllaceae	خورفه	سیلن سبزینه‌ای	درمان موضعی تروما و شکستگی

ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۷۳	<i>Sorzonera flaccid</i>	Asteraceae	-	شنگ	-
۷۴	<i>Stachys lavandulifolia</i>	Lamiaceae	گل‌لیله	کوهی	آرام‌بخش، ضدسرفه و سرماخوردگی
۷۵	<i>Stachys inflata</i>	Lamiaceae	-	سنبله‌ای ارغوانی	اشتهاآور، مقوی
۷۶	<i>Tanacetum polycephalum</i>	Asteraceae	-	مینای پرکپه	ضد کرم، مدر، صفرابر
۷۷	<i>Teucrium pollium</i>	Lamiaceae	چز کوهی	مریم نخودی	درد معده، ضدنفخ، کاهش قند و چربی، ناراحتی تنفسی
۷۸	<i>Thlaspi perfoliatum</i>	Cruciferae	-	-	-
۷۹	<i>Thymus daenensis</i>	Lamiaceae	اوشوم	آویشن دناپی	سرماخوردگی، عفونت زنانه
۸۰	<i>Thymus sp.</i>	Lamiaceae	آویشن لاواری	آویشن	سرماخوردگی و سرفه
۸۱	<i>Tragopogon sp.</i>	Asteraceae	کاشنی	گونه ای شنگ	کاهش فشار و چربی خون
۸۲	<i>Tulipa</i>	Liliaceae	-	لاله	-
۸۳	<i>Tulipa stylosa</i>	Liliaceae	تره کوهی	لاله آتشین	دفع سردی
۸۴	<i>Turgenia latifolia</i>	Apiaceae	-	گیس چسبک	-
۸۵	<i>Ziziphora clinopodioides</i>	Lamiaceae	-	کاکوتی کوهی	تقویت دستگاه گوارش

نمودار ۲- فراوانی کاربردهای دارویی گیاهان منطقه گردنه رخ

نمودار ۳- درصد فراوانی گونه‌های مورد بررسی در هر خانواده گیاهی

بحث و نتیجه‌گیری:

است، شناخت این پتانسیل‌ها و بررسی امکان استفاده از آنها در مناطق مشابه و به دور از رویشگاه اصلی آنها یکی از وظایف اصلی و ملی ماست.

باتوجه به اینکه پتانسیل بالقوه‌ای از نظر وجود گونه‌های گیاهی و تنوع فراوان آنها در مناطق مختلف کشور موجود

آثار درمانی و موارد استفاده گیاهان دارویی بر کسی پوشیده نیست. بازگشت به سوی طبیعت و استفاده مجدد از داروهای که منشاء گیاهی و طبیعی دارند، در شرایطی صورت می‌گیرد که انسان امروزی با تقویت و تبلیغ به مصرف هرچه بیشتر داروهای شیمیایی، خود را با عوارض جانبی سوء این داروها مواجه کرده است (۱۸).

اگر چه مصرف گیاهان دارویی با توسعه صنایع شیمیایی محدود شده است، اما چشم‌انداز میزان استفاده از این گیاهان رو به افزایش است. تحقیقات علمی، اثربخشی و ایمنی تعدادی از روش‌های طب مکمل از جمله گیاهان دارویی را در درمان برخی بیماری‌ها به اثبات رسانده است (۱۹).

۸۰ درصد داروهای عرضه‌شده در برخی کشورها منشاء گیاهی دارند و در کشورهای توسعه‌یافته کاربرد گیاهان دارویی به شدت افزایش یافته، به طوری که هم‌اکنون ۹۰ درصد مردم این کشورها از داروهای گیاهی استفاده می‌کنند (۲۰).

آمارهای منتشره جهانی نشان‌دهنده این است که با وجود پیشرفت‌های جدید در علوم شیمی و داروسازی و عرضه مصنوعی مشابه مواد مؤثره گیاهی، نه تنها از میزان کشت و تولید گیاهان دارویی کاسته نشده، بلکه تولید و مصرف آنها نیز افزایش یافته است (۲۱).

اتنوبوتانی نیز که سابقه آن به سال‌های دور برمی‌گردد در بسیاری از موارد پایه‌پای مباحث طب سنتی مطرح بوده و هست. برای مطالعات اتنوبوتانی بایستی با جمعیت مورد مطالعه زندگی کرد و با آنها در کارهای روزمره شرکت داشت. اتنوبوتانیست‌ها مسؤلیت‌هایی در قبال جامعه علمی و فرهنگ بومی مردم دارند. بنا بر تعریف ارائه‌شده، اتنوبوتانی نه تنها روی گیاهان دارویی، بلکه روی دیگر فراورده‌های طبیعی که در ذیل اشاره شده است تأکید دارد: غذا، گیاهان مورد استفاده، مواد رنگ‌کننده، سموم، مواد زینتی و گیاهان روغنی. از این تعریف

وسیع امروزه نیز استفاده می‌شود. گیاهان دارویی یکی از زمینه‌های اصلی و جالب اتنوبوتانی هستند و بسیاری از تحقیقات انسان‌شناسی در این زمینه جهت‌گیری داشته‌اند. از طرفی با روی آوردن دنیا، به‌خصوص کشورهای پیشرفته به استفاده از فراورده‌های گیاهی و مصرف روزافزون آن در جهان و از طرف دیگر تنوع آب و هوایی کشور و امکان رویش بیشتر گیاهان در آن، فرصتی طلایی نصیب ایران اسلامی شده است تا حضور خود را در بازارهای جهانی بیش از پیش افزایش دهد (۲۲، ۲۳).

نتایج به‌دست‌آمده در این تحقیق نشان داد که افراد بومی محلی منطقه گردنه رخ، در بین گیاهان جمع‌آوری‌شده نیمی از آنها را مورد استفاده دارویی و غیردارویی قرار می‌دهند. بیشترین مصرف این گیاهان در درمان بیماری‌های مربوط به دستگاه گوارش است.

نکته قابل توجه دیگر اینکه برخی از کاربردهای سنتی ذکرشده، از لحاظ علمی تأیید و به اثبات رسیده‌اند و تعدادی نیز بدون هیچ سند علمی امروزی هستند.

باتوجه به غنی‌بودن پوشش گیاهی منطقه گردنه رخ و وجود گیاهان دارویی در این منطقه و اهمیت گیاهان دارویی در پیشبرد صنعت داروسازی کشور بهتر است به شناسایی و نمونه‌برداری مناطق مختلف، به‌خصوص مناطق مستعد، توجه خاص کرده و لازم است کوشش خود را جهت حفظ و حراست از این ذخایر ارزشمند و در مرحله بعد بهره‌برداری صحیح از گیاهان دارویی موجود به انجام رسانیم. در آخر جا دارد به این نکته نیز اشاره شود که طب سنتی درج‌شده در منابع قدیمی، مکمل اطلاعات اتنوبوتانیک حال حاضر است و هر دوی اینها به‌عنوان ایده‌هایی هستند که باید به‌صورت علمی مورد مطالعه بیشتر مراکز دانشگاهی قرار گیرند.

References:

1. www.Who.int/topics/traditional_medicine/en/
۲. حداد عادل، غلامعلی: دفاع از طب سنتی، مجموعه مقالات درباره ی طب سنتی ایران. موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، صص: ۲۱-۱۳۶۲، ۱۲.
۳. بارنز، ج؛ گیبونز، س؛ هانریش، م؛ ویلیامسون، ا. اصول فارماکونوزی و گیاه درمانی. ترجمه شریفی فر، ف. ج. ۱، مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، صص: ۹۹، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۳۸۹.
۴. نجم آبادی، محمود: تاریخ طب در ایران. ج. ۱، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، صص: ۱۹۹-۲۰۱، ۱۳۷۱.
۵. صفی زاده، صدیق: طب سنتی در میان کردان. انتشارات عطائی، تهران، چاپ اول، خرمی، ص: ۶، ۱۳۶۱.
۶. کرد افشاری، غلامرضا؛ محمدی کناری، حوریه؛ اسماعیلی، سعید: تغذیه در طب ایرانی، اسلامی. انتشارات نسل نیکان، تهران، صص: ۵۳-۸۹، ۱۳۸۹.
۷. ناصری، محسن؛ رضایی زاده، حسین؛ چوپانی، رسول: مروری بر کلیات طب سنتی ایران. نشر شهر، تهران، صص: ۱۱۹، ۱۲۹، ۱۶۷، ۱۳۸۷.
۸. دوازده امامی، سعید: زراعت و تولید برخی گیاهان دارویی و ادویه ای، انتشارات دانشگاه تهران، ص: ۱۲، ۱۳۸۶.
۹. زارع زاده، عباس: دایره المعارف گیاهان دارویی، انتشارات وصال، ص: ۴۲، ۱۳۸۳.
10. Stein JM. The Random House dictionary of the English language. The unabridged ed: Random House, New york 1966; 489.
11. www.fa.wikipedia.org
۱۲. جرجانی، سید اسماعیل: ذخیره ی خوارزمشاهی. ج. ۱، انتشارات فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ص: ۱۵۰، ۱۳۸۰.
13. Goleniowski ME, Bongiovanni G, Palacio L, Nunez C, Cantero J. Medicinal plants from the "Sierra de Comechingones", Argentina. Journal of Ethnopharmacology. 2006; 107(3):324-41.
۱۴. مهندسین مشاور هامون: گزارش نهایی طرح توسعه ی چهارمحال و بختیاری، انتشارات سازمان برنامه و بودجه استان چهارمحال و بختیاری، صص: ۵-۱۱، ۱۳۶۵.
۱۵. وب سایت کویر های ایران . www.irandesert.com
۱۶. جونز، سامیونل؛ سینگر، آرلین لوچ : سیستمتیک گیاهی، اصول و روش های رده بندی. ترجمه : رحیمی نژاد، محمدرضا. مرکز نشر دانشگاهی، تهران، صص: ۳-۱۰، ۱۳۸۹.
۱۷. مظفریان، ولی الله: فرهنگ نام های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، صص: ۱۲، ۸۲، ۱۸۱، ۳۹۷، ۵۴۳، ۱۳۷۵.
۱۸. حاتمی ورزنده، مجید: راز سلامت با گیاهان دارویی، انتشارات گلپای بهشت، ص: ۲۵۴، ۱۳۸۱.
۱۹. حاجی آخوندی، عباس؛ بلیغ، ناصر: راهنمای کاربردی گیاهان دارویی، انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، صص: ۵-۱۰، ۱۳۸۱.
20. Bernath J. Ecophysiological approach in the optimalization of medicinal plant agro systems. Herba Hungarica. 1990, No, 29. pp: 7 - 15.
۲۱. امید بیگی، رضا: تولید و فرآوری گیاهان دارویی. ج. ۱، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ص: ۳۴، ۱۳۷۴.
۲۲. عماد، مهدی: شناسایی گیاهان دارویی، صنعتی، جنگلی و مرتعی و موارد مصرف آنها. ج. ۲، انتشارات توسعه روستایی، تهران، ص: ۹، ۱۳۷۸.